

UNIVERZITA KONŠTANTÍNA FILOZOFA V NITRE
FILOZOFICKÁ FAKULTA

BAKALÁRSKA PRÁCA

2012

Barbora Ivanová

UNIVERZITA KONŠTANTÍNA FILOZOFA V NITRE
FILOZOFICKÁ FAKULTA

KULTÚRNO-HISTORICKÉ PAMIATKY V CESTOVNOM
RUCHU TURECKA

Bakalárska práca

Študijný program: kulturológia v špecializácii Blízkovýchodné štúdiá

Školiace pracovisko: Katedra manažmentu kultúry a turizmu FF UKF v Nitre

Školiteľ: Mgr. Tomáš Kučírek

Nitra 2012

Barbora Ivanová

Čestné vyhlásenie

Čestne vyhlasujem, že bakalársku prácu som vypracovala samostatne s použitím literatúry, ktorú uvádzam v zozname Literatúra a pramene

V Nitre dňa 18. 4. 2012

.....

Barbora Ivanová

Pod'akovanie

Ďakujem svojmu školiteľovi Mgr. Tomášovi Kučírkovi za odbornú pomoc pri zostavovaní bakalárskej práce.

ABSTRAKT

Práca sa zaoberá najvýznamnejšími pamiatkami v cestovnom ruchu Turecka. Charakterizuje pojmy, ktoré súvisia s kultúrnym cestovným ruchom, podáva základné informácie o krajine. Turecko je krajina s bohatou históriou a nespočetným množstvom pamiatok. Práca sa sústreďuje na najnavštevovanejšie pamiatky v meste Istanbul ako napríklad Hagia Sofia, Modrá mešita či palác Topkapi. Opisuje pamiatky v mestách, ktoré sa nachádzajú na pobreží Marmarského, Čierneho a Egejského mora aj v mestách vo vnútrozemí krajiny. Hlavným cieľom je opísať históriu týchto miest a vznik pamiatok. Práca je určená tým, ktorí sa zaujímajú o danú oblasť. Jej prínos spočíva v ucelenosti informácii a môže slúžiť ako sprievodca pri plánovaní zázajdu do Turecka.

Kľúčové slová: kultúrny cestovný ruch, pamiatky, Turecko, Istanbul

ABSTRACT

The thesis concerns the most significant monuments in tourism of Turkey. It characterizes terms, that are connected to tourism, gives basic information about the country. Turkey is a country with rich history and countless amount of monuments. The thesis is focused on the most visited monuments in Istanbul such as Hagia Sofia, Blue Mosque, or Topkapi Palace. It describes monuments, that are situated on coastline of the Sea of Marmar, Black Sea, and Aegean Sea, and inland towns also. The main objective is to describe history of these towns and origins of monuments. This work is specified to those, who are interested in this region. Its contribution consists in compactness of informations, and it could help as guide to plan a tour to Turkey.

Key words: culture tourism, monuments, Turkey, Istanbul

OBSAH

ÚVOD.....	9
1 CIELE PRÁCE	10
2 METODIKA PRÁCE A METÓDY SKÚMANIA.....	11
3 SÚČASNÝ STAV RIEŠENEJ PROBLEMATIKY DOMA A V ZAHRANIČÍ.....	12
3.1 Cestovný ruch a kultúrny cestovný ruch.....	13
3.2 Kultúra, kultúrna pamiatka a kultúrna destinácia	14
3.3 Kultúrne dedičstvo a ochrana pamiatok.....	15
3.3.1 Kultúrne dedičstvo.....	15
3.3.2 Ochrana pamiatok.....	16
3.3.3 Pamiatky Turecka zapísané v Unesco	17
4 TURECKO.....	18
4.1 Geografické údaje	18
4.2 Obyvateľstvo	19
4.3 História.....	20
5 KULTÚRNO – HISTORICKÉ PAMIATKY TURECKA.....	22
5.1 Istanbul.....	22
5.1.1 Hagia Sofia	23
5.1.2 Modrá mešita	24
5.1.3 Hipodrom.....	25
5.1.4 Baziliková cisterna	25
5.1.5 Palác Topkapi	26
5.1.6 Süleymanova mešita.....	27
5.1.7 Komplex Sehzade	28
5.1.8 Veľký bazár	28
5.2 Oblasť Thrákie a Marmarského mora	29

5. 2. 1 Bursa.....	29
5. 2. 2 Edirne	30
5. 2. 3 Iznik.....	31
5. 2. 4 Gallipolský poloostrov	31
5. 3 Egejské pobrežie	32
5. 3. 1 Bergama (Pergamon).....	32
5. 3. 2 Izmir	33
5. 3. 3 Efesos (Efez)	33
5. 3. 4 Bodrum.....	34
5. 4 Stredná Anatólia.....	34
5. 4. 1 Ankara	34
5. 4. 2 Konya	35
5. 5 Čiernomorské pobrežie	36
5. 5. 1 Safranbolu.....	36
5. 5. 2 Trabzon.....	37
ZÁVER	39
LITERATÚRA A PRAMENE	40
PRÍLOHY	42

ÚVOD

Turecko je krajina, ktorá spája Západnú Európu a Balkán s centrálnou Áziou. Prevažná časť sa nachádza v Ázii a menšia v Európe. V euroázijských dejinách malo stále obrovský význam. Prechádzala ním hodvábná cesta, stredoveká obchodná cesta, ktorá spájala Čínu s Rímskou a Byzantskou ríšou. V súčasnosti je veľmi obľúbenou a vyhľadávanou prímorskou destináciou s množstvom moderných hotelov a pláži, ale navštíviť túto krajinu sa určite oplatí najmä kvôli pamiatkam, ktorých je tu množstvo vďaka bohatej histórii tejto krajiny. V Turecku možno vidieť veľkú rozmanitosť. Miešajú sa východné tradície so západnými, európska atmosféra s čarom ázijskej exotiky. Vystriedali sa tu kultúry Asýrčanov, Chetitov, Frýgov a Lýdov a množstvo pamiatok sa zachovalo z gréckeho a rímskeho obdobia ako aj z obdobia byzantskej a osmanskej ríše. Je to krajina orientálnych bazárov, starých osmanských domov, palácov a mešít. Nachádzajú sa tu trosky starobylej Tróje a dva zo siedmich divov sveta, Artemidin chrám v Efeze a mauzóleum v Halikarnasse.

Cestovný ruch je určite dôležitým zdrojom príjmov krajiny a cestovanie v dnešnej dobe obľúbeným trendom. Či už za oddychom pri mori alebo za pamiatkami a spoznávaním histórie. Turecko má predpoklady naplniť aj tie najnáročnejšie očakávania. V modernom Istanbule vidno kontrast medzi starým a novým. Medzi modernými výškovými budovami sa zachovali mešity ako Hagia Sofia, Modrá mešita, Sülemana mešita, sídlo osmanských sultánov palác Topkapi alebo obrovský turecký trh Veľký bazár. Po storočia bol Istanbul hlavným mestom svetovej ríše a vzniklo tam mnoho stavebných a kultúrnych pamiatok. Nachádza sa tam viac ako 3000 mešít, stovky palácov, kostolov, hradov a iných pamätihodností. Táto práca podáva ucelený obraz o najvýznamnejších pamiatkach v hlavnom meste Ankare, najväčšom meste Istanbule, aj v mestách ležiacich na pobreží Marmarského mora, Egejského a Čierneho mora.

Turecko je modernou vyspelou krajinou ale prostredníctvom pamiatok sa môžeme vrátiť do minulosti a pochopiť ju. Práca by mohla slúžiť ako sprievodca po kultúrno-historických pamiatkach v Turecku. Okrem kultúrnych pamiatok Turecko láka aj prírodnými atraktivitami a výbornou tureckou kuchyňou.

1 CIELE PRÁCE

Hlavným cieľom práce je opísať kultúrno – historické pamiatky Turecka - krajiny, ktorá leží na rozhraní Európy a Ázie. Aby sa naplnil tento hlavný cieľ, bolo potrebné si vytýčiť aj niekoľko čiastkových cieľov.

Čiastkovým cieľom práce je okrem iného podať stručný prehľad dejín rôznych miest tejto republiky, ktoré mali vplyv na vznik pamiatok. Z tých tie najhlavnejšie sú obsiahnuté v danej práci. Vďaka nim sa Turecko predstavuje ako atraktívna destinácia s dôrazom na kultúrno – historický potenciál. Tento potenciál je jedným z hlavných dôvodov prečo ľudia z celého sveta prichádzajú do tejto krajiny. Preto má veľmi veľké predpoklady aj pre rozvoj cestovného ruchu v celej republike. Turecko má bohatú históriu, bolo centrom viacerých ríš, ktoré tu zanechali stopy. Prostredníctvom pozostatkov antických miest, pevnosti, hradov, chrámov, mešít, kúpeľov a bazárov možno spoznať kultúru tejto obľúbenej krajiny a tým aj pochopiť historické súvislosti. V práci sa tak získané informácie spojili do jedného celku a podávajú komplexný obraz o najvýznamnejších kultúrno – historických pamiatkach v Turecku.

Čiastkovým cieľom práce je aj vytýčenie územia, ktorým sa práca zaoberá. Popisuje všetky geografické údaje, pretože tie boli, spolu s najdôležitejšími dejinnými udalosťami hlavnou príčinou vzniku a vývoja pamiatok. Práca analyzuje aj vývoj náboženstva, zloženie obyvateľstva a podobné ukazovatele.

Ďalším čiastkovým cieľom práce je na základe dostupnej literatúry a internetových zdrojov charakterizovať pojmy ako napr. cestovný ruch, kultúrny cestovný ruch, kultúrna pamiatka a kultúrne dedičstvo. Tieto pojmy bolo potrebné definovať, pretože sú pre danú prácu nevyhnutné.

Okrem toho, aby sa charakterizoval kultúrno-historický potenciál krajiny, bolo dôležité nájsť v tejto problematike aj východisko k napísaniu diplomovej práce. Tá by sa mohla rozšíriť o brožúru predstavujúcu najvýznamnejšie miesta Turecka, ktoré by boli pre turistov atraktívne, spolu s praktickými radami a súčasťou by mohol byť aj krátky slovník. Tiež by mohol byť navrhnutý itinerár poznávacieho zájazdu do tejto krajiny.

2 METODIKA PRÁCE A METÓDY SKÚMANIA

Práca sa zaoberá kultúrno – historickými pamiatkami v cestovnom ruchu Turecka. Obsahuje päť kapitol. V úvodnej časti som si vytýčila ciele, podľa ktorých som sa riadila v písaní hlavnej časti práce. V kapitole, ktorá sa zaoberá súčasným stavom riešenej problematiky uvádzam slovenskú a zahraničnú literatúru, ktorú som využila pri písaní práce. V podkapitolách taktiež definujem pojmy, ktoré súvisia s témou práce. Na charakterizovanie pojmov týkajúcich sa cestovného ruchu a kultúrnych pamiatok som použila diela slovenských a českých autorov, ktorí sa venujú tejto tematike. Charakterizujem aj kultúrne dedičstvo, uvádzam organizácie na ochranu pamiatok kultúrneho dedičstva a vymenujem prírodné a kultúrne pamätihodnosti Turecka, ktoré sa nachádzajú na zozname UNESCO. Štvrtá kapitola je zameraná na základné informácie o krajine ako sú geografické podmienky, obyvateľstvo, náboženstvo a dejiny Turecka. História Turecka je veľmi rozsiahla, preto som získané informácie musela značne zosťučniť a vybrať najvýznamnejšie udalosti, ktoré vývoj dejín ovplyvnili. V piatej kapitole opisujem konkrétne kultúrno – historické pamiatky v jednotlivých mestách, ich vznik, význam aj aktuálny stav. Z veľkého množstva pamiatok, ktoré sa v Turecku nachádzajú, som sa sústredila na tie, z môjho pohľadu najdôležitejšie. V Turecku je aj mnoho prírodných atraktivít, ale aby som dodržala stanovený rozsah práce, venovala som sa pamiatkam s kultúrno – historickým významom. V záverečnej časti zhrniem informácie do jedného celku a zhodnotím či boli naplnené ciele práce.

Postup práce spočíval v zhromaždení potrebnej literatúry. Dostupných knižných publikácií bolo dostatočné množstvo, avšak mnohé z nich boli neaktuálne. Analýzou a následne komparáciou publikácií som získala potrebné informácie na začatie tvorby a vytvorenie základnej osnovy práce, ktorou som sa riadila. Najviac informácií som získala z literatúry slovenských a zahraničných autorov, encyklopédií a najnovších turistických sprievodcov, ktoré uvádzam v literatúre a prameňoch. Súčasťou práce je aj obrázková príloha vybraných pamiatok v Turecku.

3 SÚČASNÝ STAV RIEŠENEJ PROBLEMATIKY DOMA A V ZAHRANIČÍ

Medzi publikáciu, z ktorej bolo pri písaní práce čerpaných mnoho informácií patrí české vydanie z roku 2010 *Turecko* z edície turistických sprievodcov Lonely planet. Autori James Bainbridge a kol. sú skúsení cestovatelia a okrem informácií o krajine a opise jednotlivých pamiatok poskytujú aj praktické rady a krátky slovník. Ďalším významným sprievodcom je *Turecko – spoločník cestovateľa* od Suzanne Swanovej z roku 2007, kde opisuje pamiatky Istanbulu a ostatné oblasti Turecka. V knihe sa nachádza viac ako 1200 fotografií, mapy a rôzne tipy pre turistov. Sprievodca Marco Polo *Istanbul* aktualizovaný v roku 2010, ktorý vydala dvojica Dilek Zaptçioğlu a Jürgen Gottschlich, detailne popisuje najzaujímavejšie miesta a pamiatky v Istanbule a aj možnosti ubytovania, nákupov a zábavy.

Dielo od Zdenky Veselej *Turecká republika* z roku 1984 opisuje prírodné podmienky, obyvateľstvo, historický prehľad, povojnový vývoj, hospodárstvo a kultúru v Turecku.

Islám – Umění a architektura, publikácia vydaná v roku 2006 Petrom Deliusom a Markusom Hattsteinom sleduje historický vývoj islamských regiónov a ich vládnych dynastií a popisuje prvky islamskej architektúry.

Kolektív autorov vydal v roku 2000 knihu *Všetchno o Zemi*, v ktorej sa spomína viac ako 6500 prírodných aj človekom vytvorených pamätihodností. Popisuje 193 krajín, obsahuje 7500 hesiel a rôzne farebné mapy.

Najzaujímavejšie miesta v Turecku opisuje kolektív autorov v publikácii *Cestami snů* z roku 2006 a v knihách *501 miest, ktoré musíte vidieť* a *100 najkrajších divov sveta*. Autori tiež spomínajú najvýznamnejšie pamiatky sveta a medzi nimi sú aj niektoré pamiatky Turecka.

Pojmy ako cestovný ruch, kultúrny cestovný ruch, kultúra a kultúrne dedičstvo definuje Gúčik v dielach *Výkladový slovník: cestovný ruch, hotelierstvo a pohostinstvo* z roku 2006 a *Cestovný ruch pre obchodné a hotelové akadémie* z roku 2001. Tejto problematike sa venujú aj Borovský, Smolková, Niňajová v knihe *Cestovný ruch* z roku 2008. Pojem kultúra a kultúrne dedičstvo sa vyskytuje aj v *Encyklopédii ľudovej kultúry Slovenska I* ktorú napísal Ján Botík s kolektívom v roku 1995. Kultúrnu pamiatku definujú Mruškovič, Darulová a Kollár v publikácii *Múzejníctvo, muzeológia a kultúrne*

dedičstvo z roku 2005. O vzniku organizácie Unesco píše Dvořáková v *Svetové kultúrne dedičstvo UNESCO* z edície Kultúrne krásy Slovenska z roku 2009.

Kesner vo svojej publikácii *Marketing a management muzeí a památek* z roku 2005 rieši problematiku kultúrneho cestovného ruchu, jeho pozitívne a negatívne dopady. Uvádza, že cieľ „poznať kultúru“ uviedlo ako hlavnú motiváciu cestovania 48% ľudí, ale až 88% koncom 90. rokov. Z toho vyplýva, že kultúrny turizmus je jedným z rýchlo sa rozvíjajúcich segmentov cestovného ruchu.

3. 1 Cestovný ruch a kultúrny cestovný ruch

Podľa Gúčika (2006 : 22) cestovným ruchom rozumieme: „Súbor činností zameraných na uspokojovanie potrieb súvisiacich s cestovaním a pobytom osôb mimo miesta trvalého bydliska a zvyčajne vo voľnom čase. Ich cieľom je odpočinok, poznávanie, zdravie, rozptýlenie a zábava, kultúrne a športové vyžitie, služobné cesty, t.j. získanie komplexného zážitku“

„Pojem cestovný ruch v sebe skrýva cestovné a pobytové aktivity ľudí mimo svojho obvyklého bydliska, ktoré netrvajú dlhšie než rok a slúžia na využitie voľného času, obchodné cesty alebo iné účely. S cieľom zjednotiť názory na definovanie predmetu cestovného ruchu ho v roku 1976 Anglická spoločnosť pre cestovný ruch definovala takto: „ ... činnosť osoby cestujúcej na prechodnú dobu do miesta, ktoré leží mimo jej bežného prostredia života (bydliska) a práce, a to na kratšiu dobu, pričom hlavný účel cesty v navštívenom mieste je iný ako výkon zárobkovej činnosti. Obsahuje akékoľvek aktivity ľubovoľného významu.“ Táto definícia, ktorú si v podstate osvojila aj Svetová organizácia cestovného ruchu (World Tourism Organization), je dostatočne široká na to, aby umožnila zhrnutie všetkých foriem cestovných a pobytových aktivít“ (BOROVSKÝ–SMOLKOVÁ-NIŇAJOVÁ 2008 : 11).

Stretávame sa s rôznymi druhmi a formami cestovného ruchu. Ak sa za základ posudzovania cestovného ruchu vezme motivácia jeho účastníkov, t.j. účel, potom hovoríme o druhoch cestovného ruchu. Ak za základ posudzovania cestovného ruchu vezmeme rôzne príčiny, ktoré ho ovplyvňujú a dôsledky, ide o formy cestovného ruchu. Druhy cestovného ruchu poznáme: rekreačný, športový/dobrodružný, kultúrny, kúpeľný/zdravotný a obchodný (GÚČIK 2001 : 12).

Gúčík (2006 : 84) definuje kultúrny cestovný ruch ako : „Druh cestovného ruchu, predstavujúci rozličné spôsoby uspokojovania duchovných potrieb ľudí, ktorí sú motivovaní možnosťou poznávania kultúrneho dedičstva, kultúry a spôsobu života rezidentov navštívených cieľových miest, možnosťami zábavy a rozptýlenia ap. Má veľa foriem a stupňov intenzity. V praxi má podobu návštev múzeí, galérií, kultúrnych pamätihodností, archeologických nálezísk, hudobných, divadelných a filmových festivalov, výstav, spoločenských a náboženských podujatí.“

„Kultúrny cestovný ruch zaujíma dôležité miesto v systéme a štruktúre turistického priemyslu, ako špecifická forma a produkt turizmu. Okrem toho je však potrebné vnímať ho aj ako sociálny a ekonomický jav a situovať do ďalšieho kontextu, a to ako súčasť komplexnejších procesov trávenia voľného času, masovej spotreby, participácie občanov na kultúre, konzumácia kultúrnych statkov. Kultúrny turizmus je pritom nie len podmienený týmito spoločensko-ekonomickými trendmi, ale na druhej strane ich sám aktívne ovplyvňuje“ (KESNER 2005 : 63).

3. 2 Kultúra, kultúrna pamiatka a kultúrna destinácia

Podľa Gúčíka (2006 : 83 a n.) je kultúra: „Súhrn duchovných a materiálnych hodnôt vytvorených v priebehu vývoja ľudskej spoločnosti. Výsledky ľudskej činnosti v oblasti výchovy, vzdelávania, vedy, umenia, tvorby, rozširovania a uplatňovania duchovných hodnôt. Úroveň rozvoja kultúry zodpovedá vývinu ľudskej spoločnosti. Národná kultúra sa spája so skúsenosťou, vzormi správania obyvateľov rovnakej národnosti. Medzinárodná kultúra je spojená s kultúrnymi tradíciami, presahujúcimi národné hranice. Ovplyvňuje rozvoj kultúrneho cestovného ruchu.“

ELKS 1 (1995 :289) chápe pojem kultúra ako: „dynamický systém akumulovaného poznania, vzorov správania a materiálnych i nemateriálnych produktov ľudskej činnosti prenášaný z generácie na generáciu. Pojem kultúra patrí k najdôležitejším a zároveň najdiskutovanejším pojmom v spoločenských vedách a vo vedách o človeku“

„Kultúrna pamiatka je hnutelná vec alebo nehnuteľná vec pamiatkovej hodnoty, ktorá je z dôvodu ochrany vyhlásená za kultúrnu pamiatku. Ak ide o archeologický nález, kultúrnou pamiatkou môže byť aj neodkrytá hnutelná vec alebo neodkrytá nehnuteľná vec,

zistená metódami a technikami archeologického výskumu“ (MRUŠKOVIČ – DARULOVÁ – KOLLÁR 2005 : 185).

„Múzeum, galéria, hrad, pamiatkový objekt, skanzen, vedecko – zábavné centrum, ale tiež výstava, mesto alebo krajina – to sú typické príklady kultúrnych destinácií.

Destinácia je tradične vnímaná ako cieľová oblasť v danom regióne. V súčasnej teórii voľného času a cestovného ruchu sa však tento pojem stále viac vzťahuje k náplni cesty – destináciou sa rozumie miesto prežitku cestujúceho. Destináciou teda môžeme rozumieť súbor produktov a služieb, ktoré sú návštevníkmi konzumované pod integrujúcim menom či značkou danej destinácie“ (KESNER 2005 : 60).

3. 3 Kultúrne dedičstvo a ochrana pamiatok

3. 3. 1 Kultúrne dedičstvo

Gúčík definuje kultúrne dedičstvo ako: „Súhrn artefaktov, hodnôt, noriem a kultúrnych vzorov odovzdávaný ďalším generáciám. Vývojom priberá nové prvky. V cestovnom ruchu je objektom záujmu návštevníkov“ (GÚČIK 2006 : 84).

„Súbor materiálnych, sociálnych a duchovných výsledkov tvorivej práce predchádzajúcich generácií, ktoré tvoria historické kontinuitum a súčasť dnešnej kultúry.“ (ELKS 1995 : 290)

V najširšom zmysle pojem kultúrne dedičstvo zeme zahŕňa jej pamäť a históriu od počiatku do súčasnosti. V hmotnej podobe ide o predmety a umelecké diela v múzeách a galériách, a tiež stavby a nehmotnú podobu majú tradície, báje, povesti, myšlienky, hudobné diela atď. (JOHNOVÁ 2008 : 31).

„Hmotnou hodnotou kultúrneho dedičstva sú najmä archívne dokumenty bez ohľadu na spôsob zaznamenania informácie, historické knižničné dokumenty a fondy, diela písomníctva, scénografie, kinematografie, televíznej a audiovizuálnej tvorby, zbierky múzeí a galérií, diela výtvarného, úžitkového a ľudového umenia, dizajnu, architektonické objekty, urbanistické súbory, archeologické nálezy a lokality, objekty ľudového staviteľstva, pamiatky výroby, vedy a techniky, historické záhrady, parky a kultúrna krajina. Nehmotnou hodnotou kultúrneho dedičstva sú najmä jazykové a literárne prejavy šírené ústne alebo zvukovými nosičmi, diela dramatického, hudobného a tanečného umenia, zvyky a tradície, historické udalosti, zemepisné, katastrálne a miestne názvy“ (Deklarácia Národnej rady Slovenskej republiky o ochrane kultúrneho dedičstva z 28. Febr

uára 2001 : http://www.culture.gov.sk/kulturnededicstvo/ochrana_pamiatok/vsledky/deklaracia-o-ochrane-pamiatok).

3. 3. 2 Ochrana pamiatok

„Kultúrna turistika sa od 70. rokov minulého storočia stáva v rastúcej miere objektom záujmu a súčasťou agendy niektorých medzinárodných organizácií. Pozornosť je venovaná najmä vzťahu kultúrneho a historického dedičstva a cestovného ruchu ako nástrojom ekonomického rozvoja. Masívny nárast návštevnosti niektorých významných pamiatok a sídel vo vyspelom svete aj v rozvojových krajinách upozornil na rozpory medzi ekonomickým prínosom cestovného ruchu pre obnovu a záchranu týchto pamiatok a negatívnymi dopadmi o ohrozením, ktoré pamiatkam prináša. Problematikou ochrany pamiatok v spojitosti s rozvojom turizmu sa UNESCO zaoberalo už v správe svojho generálneho riaditeľa z roku 1966. V roku 1972 potom schválilo tzv. Dohovor o ochrane svetového kultúrneho a prírodného dedičstva. Rovnako sa aj Medzinárodná organizácia pre ochranu pamiatok (ICOMOS) dlhodobo zaoberá kultúrnym turizmom, najmä s dôrazom na minimalizáciu negatívnych dopadov, a rozvíja rôzne programy zamerané na management kultúrnych pamiatok, výchovu špecialistov a vzdelávanie návštevníkov a miestneho publika“ (KESNER 2005 : 63).

Od roku 1972 prestala byť ochrana a záchrana mimoriadne hodnotných súčastí kultúrneho a prírodného dedičstva záležitosťou len jednotlivých štátov. Dlhodobé snahy medzinárodného spoločenstva nasmerované na záchranu pamiatok sa pričínili o postavenie tejto problematiky na nadnárodnú platformu. Napríklad záujem celého spoločenstva zachrániť monumentálne staroveké pamiatky v Egypte pred stúpajúcou vodou pri výstavbe Asuánskej priehrady podnietil nielen konkrétne záchranné kroky viacerých krajín, ale aj vznik medzinárodných kampaní, ktoré hľadali východisko pri záchrane najvýznamnejších lokalít kultúrneho a prírodného dedičstva. Premiestnenie pamiatok sa podarilo práve vďaka nezištnej pomoci viacerých krajín a organizácií. Ochrana a záchranu pamiatok si vyžadujú mimoriadne nákladné a technicky i technologicky zložité postupy a pre mnohé štáty sa stáva ťažko riešiteľným bremenom, ktoré nezvládnu bez cudzej pomoci. Riešenie otázky, ako sa dedičstvo jednej krajiny, môže stať dedičstvom celého ľudstva, viedlo k prijatiu medzinárodného dokumentu na úrovni jedinej celosvetovej organizácie, zaoberajúcej sa otázkami kultúrneho dedičstva –

Organizácie Spojených národov pre výchovu, vedu a kultúru UNESCO. Na základe dohovoru prijatého v roku 1972 v Paríži, sa od roku 1975 začal vytvárať zoznam najvýznamnejších a jedinečných pamiatok celosvetovej hodnoty. Zapísané lokality predstavujú nesmierne bohatstvo a rôznorodosť kultúrneho a prírodného dedičstva celej planéty (DVOŘÁKOVÁ 2009 : 4 a n.).

3. 3. 3 Pamiatky Turecka zapísané v UNESCO

Organizácia UNESCO začlenila do svojho zoznamu Svetového dedičstva deväť tureckých pamiatok. Medzi ne patrí Starý Istanbul – historické jadro Istanbulu, Trója, kde po 5000 rokov rástlo jedno mesto za druhým. Hierapolis – Pamukkale, zaujímavé bielymi travertínovými kúpeľmi a ruinami mesta, ktoré bolo známe liečivou mocou svojich vôd bohatých na kalcium. Xanthos - Letoön, Xanthos bývalo hlavným mestom Lýkie, zatiaľ čo susedný Letoön náboženským svätostánkom. Vo vnútrozemí, v rozprávkovej krajine Kappadokie, sa nachádza Göremské múzeum pod šírim nebom, v ktorom sú byzantské kostoly a kláštory. Ďalej smerom na juhovýchod nájdeme anatolskú horu Nemrut Dag vysokú 2150 m. Severne je komplex mešít v Divrigi s úchvatnou výzdobou, ktoré hoci patrí k najkrajším miestam v krajine, vďaka svojej odľahlej polohe je najmenej navštevovaným zo zoznamu UNESCO. Chattušaš, bývalé hlavné mesto Chetitov, ktorého osamelá poloha je rovnako fascinujúca ako rozľahlé ruiny mesta a zachovalé osmanské mesto s atmosférou osmanských sídel – Safranbolu (BAINBRIDGE a kol. 2010 : 26).

4 TURECKO

4.1 Geografické údaje

Turecko leží medzi Európou, Áziou a Stredným východom a jeho rozloha dosahuje 810 000 km². Zo severu ho obmýva Čierne more, zo západu Egejské a z juhu Stredozemné more. Vráťane ostrovov sa pobrežie tiahne v dĺžke 8330 km. Malá oblasť nazývaná Thrákia je súčasťou európskeho kontinentu, zatiaľ čo väčšie územie, Anatólia, sa rozprestiera v Ázii. Na rozhraní Európy a Ázie je situované mesto Istanbul, rozdelené úžinou Bospor, ktorá spája Čierne more s Marmarským. Na európskej strane s Tureckom susedí Grécko a Bulharsko a na východe a juhovýchode Gruzínsko, Arménsko, Irán, Irak, Sýria a Nachičevan (SWANOVÁ 2007 : 10).

Európske Turecko je iba zlomkom ázijského Turecka. Zaujíma juhovýchodný výbežok Balkánskeho polostrova, časť Východotráckej nížiny pozdĺž hraničnej rieky Marica. Najsevernejšiu časť v susedstve Bulharska tvoria vrchoviny s maximálnymi výškami okolo 1000 m. Ázijské Turecko sa tiahne od Egejského mora na východ ž k Arménskej vysočine. Niekedy sa tento výbežok Ázie medzi Čiernym a Stredozemným morom nazýval Malá Ázia a jej jadrom je stará vnútrozemská Anatólska plošina, ktorá sa zvolna zdvíha od západu k východu od 800 do 1200 m. Táto plošina je suchá, miestami prechádza až v púšť. Na Anatólskej plošine sa dvíha niekoľko sopečných masívov a zo všetkých strán ju obklopujú horstvá. Na západe sú to Západoanatólske hory, na juhu Anatólskej plošiny a pri pobreží Stredozemného mora sa tiahne pohorie Taurus, ktoré sa dvíha až do výšok 3500 m. Na sever od Anatólskej plošiny a pri pobreží Čierneho mora sa nachádza Pontské pohorie s hlbokými údoliami, ktoré má na východe veľhorský charakter. Jeho najvyšší vrchol Kachar dosahuje výšku 3937 m. Obe horské pásma a Anatólska plošina sú na východe ukončené Arménskou vysočinou, kde leží najvyššia turecká hora, sopka Ararat, ktorá má 5165 m. Leží tu tiež najvyššie turecké jazero Van vo výške 1720 m., ktoré má slanú vodu (Všetchno o Zemi 2000 : 702).

Turecko je hornatá krajina a dôsledkom toho a morských vplyvov tam vznikli oblasti s odlišným podnebím. Priemerná teplota na pobreží Egejského a Stredozemného mora dosahuje v júli 29°C v januári - 9°C. Zrážok je najviac v zime. Antalya má ročný priemer 991 mm, v oblastiach Čierneho mora sú zrážky intenzívnejšie, približne 2438 mm za rok. Členitý severovýchodný terén má horúce letá ale aj drsné zimy, kde teplota dosahuje v priemere -9°C. Zrážky sú tu rovnomerne rozdelené do celého roka a sneh sa tu

drží 120 dní v roku. Centrálna plošina má teplé a suché letá s teplotou okolo 23°C a studené a vlhké zimy s priemernou teplotou pod bodom mrazu (SWANOVÁ 2007 : 38).

4.2 Obyvateľstvo

Prví Turci prišli na súčasné turecké územie zo stredoázijských stepí. V priebehu storočí sa miestne obyvateľstvo stalo bohatou zmesou národov a kultúr a tak sú na západe obyvatelia stredomorského pôvodu a na východe je arménska menšina. Na juhovýchode žije 15 miliónov Kurdov, ktorí sú etnicky príbuzní s Kurdmi z Iránu a z Iraku. Od roku 1984 vedie separatistické kurdské hnutie proti vládnym vojskám vojnu a vykonalo rad teroristických útokov. Deväťdesiat percent obyvateľstva hovorí turecky. Tento jazyk má mnoho dialektov a v roku 1923 prešiel od arabského písma k latinke. (Všetchno o Zemi 2000 : 703) .

Do prvej svetovej vojny bolo Turecko súčasťou mnohonárodnostnej ríše. V dnešnej Tureckej republike žije viac národov a národností, avšak rozhodujúcu prevahu majú Turci. Početnejšie menšinové skupiny predstavujú Kurdi, Gréci a Arméni. Patria k národnostiam staršieho osídlenia Malej Ázie a do značnej miery si zachovávajú svoj jazyk, národné zvyky, kultúru a sociálne vzťahy (VESELÁ 1984 : 41). Na území Malej Ázie sa v minulosti formoval rad náboženských kultov chetitskej, helenskej a ďalších civilizácií. Zo starších tradícií tu tiež vyrastali prvé kresťanské skupiny. Na počiatku tisícročia priniesli seldžuckí Turci islam, ktorý ovládol najprv mestá, kde do značnej miery vytlačil kresťanstvo, a behom 16. storočia ho vyznávali i tí, ktorých predkovia si do Anatólie priniesli so sebou rôzne druhy šamanizmu. Islam je posledné monoteistické náboženstvo, ktoré vzniklo na Blízkom východe s koreňmi v židovstve, kresťanstve a rôznych starosemitských kultoch. Jeho zakladateľom bol Mohamed z Mekky, dôležitej križovatky obchodných ciest na Arabskom poloostrove (VESELÁ 1984 : 45).

Asi 98 % tureckých obyvateľov sú oficiálne moslimovia. Od svojho založenia Atatürkcom v roku 1923 má turecký štát sekulárnu ústavu , ktorá štát a cirkev rozdeľuje. (Cestami snů 2009 : 337). Väčšina zo 65 miliónov obyvateľov Turecka vyznáva sunnitský prúd islamu. Vyskytujú sa tu aj menej známe moslimské spoločenstvá, napríklad Alaviti. Vo väčších mestách prežívajú izolované kresťanské komunity, grécka či arménska (pravoslávie), ktorých členovia sa v rámci svojich komunít smú modliť bez obmedzení (SWANOVÁ 2007 : 15).

4.3 História

Prví obyvatelia prišli do Anatólie okolo roku 7000 p. n. l. Stredoázijskí bojovníci Chetiti tu okolo roku 1800 p. n. l. založili ríšu. Po nich prišli Peržania, Macedónci, a Rimania. V roku 330 n. l. cisár Konštantín I. Veľký presťahoval hlavné mesto Východorímskej ríše do prebudovaného antického mesta Byzantion (dnešný Istanbul) a premenoval ho na Konštantínopol. Po rozdelení Rímskej ríše existovala jej východná časť ďalej ako Byzantská ríša. V roku 1453 dobyl Konštantínopol kmeň Osmanov a ich moc v 16. storočí siahala od Dunaja po Perzský záliv a od Krymu po Maroko. Turci obliehali dokonca aj Viedeň, ale nikdy ju nedobýli. Potom začala Osmanská ríša upadať.

V prvej svetovej vojne sa Turecko postavilo na stranu Nemecka a odrazilo útok v Gallipoli na Dardanelách. Na Blízkom východe boli turecké vojská porazené. Vinou tohto vojenského spojenectva prišlo Turecko o časť Sýrie, Iraku a Palestíny. Bol to koniec Osmanskej ríše (Všetchno o Zemi 2000 : 703). Katastrofálne straty v prvej svetovej vojne a následne obsadenie časti Turecka Britániou, Francúzskom a Talianskom podnietili turecký nacionalizmus. Keď grécke vojská okupovali Izmir v roku 1919 a posúvali sa smerom k Ankare, rozpútala sa krutá vojna. Snaženie Turkov bolo neúspešné až kým sa vedenia ujal Mustafa Kemal. Po porážke Grékov a následnom vypudení všetkých cudzích armád sa do Anatólie vrátil mier a bola vyhlásená republika. Na Laussanskej konferencii v roku 1923 boli vytýčené nové hranice a územie Turecka. Hlavným mestom sa stala Ankara. Súčasťou mierovej dohody medzi Gréckom a Tureckom bola neobvyklá klauzula, ktorá podmieňovala vzájomnú výmenu obyvateľov. Z Anatólie sa do Grécka vrátilo asi 1,25 miliónov Grékov a do Turecka bolo poslaných asi 450 000 moslimov (SWANOVÁ 2007 : 58).

Mustafa Kemal si prisvojil novovzniknutý prezidentský úrad svetskej republiky a neskôr prijal meno Atatürk (doslova „Otec Turkov“). Atatürkova éra bola osvieteným despotizmom. Nastolil demokratickú inštitúciu, ale nikdy neposkytol opozícii dostatok priestoru, aby mu prekážala. Jeho nadšenie pre modernizáciu bolo nezdolateľné. Všetko od pokrývk hlavy po jazyk bolo skúmané a zmodernizované. Turci prijali gregoriánsky kalendár, prerobili abecedu (opustili arabské písmo a prijali rímsku abecedu), štandardizovali turečtinu, zaviedli všeobecné hlasovacie právo a nariadili používať priezvisko. Stal sa najvýznamnejšou postavou pri vytváraní nového národného štátu a uvedenia Turecka do modernej doby. Atatürkovi nástupca İsmet İnönü postupoval opatrne

a podarilo sa mu vyhnúť sa účasti v druhej svetovej vojne. Vojna skončila a Turecko malo za spojenca USA. Nové partnerstvo bolo upevnené, keď turecké jednotky bojovali v Kórei, a Turecko sa v roku 1952 stalo členom NATO (BAINBRIDGE 2010 : 39 a n.).

V 70. a 80. rokoch 20. storočia sa proti štátu začala búriť menšina Kurdov a v 90. rokoch vypukol otvorený konflikt. Zatknutie a odsúdenie vodcu Strany kurdských pracujúcich Abdullaha Ócalana upútalo pozornosť a dodnes ostáva citlivou témou. Osemdesiate roky sa niesli v znamení násillia a terorizmu. V roku 1981 sa moci ujali ozbrojené sily a civilná vláda sa začala postupne obnovovať po roku 1982. Vo voľbách zvíťazila Vlastenecká strana a jej predstaviteľ Turgut Ózal otvoril Turecko zahraničným investorom a voľnému obchodu. V roku 1993 sa Tansu Çillerová sa stala prvou ministerskou predsedkyňou Turecka, čo znamenalo výrazný posun v otázke ženských práv (SWANOVÁ 2007 : 59).

Koncom roku 2002 prevzala vládu Strana spravodlivosti a pokroku, ktorej predseda Recep Tayyip Erdoğan spočiatku nesmel zasadať v parlamente, pretože bol usvedčený z „podnecovania k náboženskému násilliu“. Nakoniec bol vpustený do parlamentu a na predsednícky post. Odborníci sa trochu obávali, akým smerom sa Erdoğan vydá. V snahe otvoriť Turecku vstup do Európskej Únie sa prejavil ako schopný a sugestívny vodca. Zmenil ústavu a zrušil trest smrti, zaistil väčšie práva Kurdom a tvrdo zasiahol proti porušovaniu ľudských práv. V októbri 2005 EÚ síce zahájila jednanie o vstupe Turecka do Únie, ale nesúhlas niektorých členov Únie s členstvom Turecka a reformy, ktoré kandidátúra do EÚ vyžaduje, spôsobili, že prvotné nadšenie trocha ochladlo a cesta sa zdá byť ešte dosť kľukatá (BAINBRIDGE 2010 : 42 a n.).

5 KULTÚRNO – HISTORICKÉ PAMIATKY TURECKA

5.1 Istanbul

Mesto medzi Východom a Západom, ktoré trikrát zmenilo svoje meno – Byzantion, Konštantínopol, Istanbul – vládlo dvom ríšam, ktoré takmer 2000 rokov do značnej miery určovali osud celého Stredomoria. Východorímskej, resp. byzantskej ríši a jej nástupcovi osmanskej ríši. Istanbul, bohatý na dejiny, umelecké poklady z týchto epoch a rozmanitosť z neho činí ideálny cieľ cesty za kultúrou (Cestami snů 2009 : 341).

Istanbul je fascinujúca zmes luxusných palácov, kupol a minaretov, dláždených ulíc, starých drevených obydlí, pôvabných secesných domov, obchodov s medzinárodnými značkami, bazárov, pouličných predavačov a lodí plaviacich sa po Bospore. Rozprestiera sa v Bosporskej úžine a premostuje priepasť medzi Európou a Áziou. Po vzniku Tureckej republiky v roku 1923 ho na pozícií hlavného mesta vystriedala Ankara, no vďaka svojmu úžasnému dedičstvu zostáva aj dnes kultúrnym a ekonomickým centrom Turecka (501 miest, ktoré musíte vidieť 2011 : 187).

V Istanbule možno zažiť syntézu Orientu (Východu) a Okcidentu (Západu), ktorá je v celom svete unikátna. Dominantou istanbulskej súčasnosti je prvý visutý most cez Bospor, postavený v roku 1973, k päťdesiatemu výročiu vzniku Tureckej republiky. Ešte väčšou rôznorodosťou ako istanbulska architektúra sa vyznačuje pestrofarebná zmes jeho obyvateľov. Po storočia osídľovali alebo dobývali výbežok pevniny medzi Bosporom a Marmarským morom stále nové kmene, národy a skupiny. Nezmazateľné stopy tu po sebe zanechali Gréci, Rimania, Peržania, križiaci, Tatári a Turci. Štyria z piatich obyvateľov sa do veľkomesta prisťahovali za posledných 40 rokov. Istanbul sa dnes skladá z troch centier. Historické centrum tvorí štvrť Sultanahmet, kde sa nachádza chrám Hagia Sofia a Modrá mešita so svojimi šiestimi minaretmi. Táto oblasť, ktorá zahŕňa tiež palác Topkapı a Veľký bazár, sa stále viac premieňa na turistickú zónu, odkiaľ sa domáci obyvatelia sťahujú inde. Obchodné a európske centrum sa v dnešnej dobe rozkladá medzi námestím Túnel a štvrťou Levent, teda v časti kde bolo prednedávnom vybudované metro. Tretím centrom kde sa sústreďujú tí, ktorí chcú v Istanbule bývať, je Bagdadska trieda na ázijskom brehu. Tiahne sa v dĺžke niekoľko kilometrov nad Marmarským morom a pozdĺž Bosporu (ZAPTÇIOĞLU – GOTTSCHLICH 2010 : 9 a n.).

5. 1. 1 Hagia Sofia

Hlavný konštantínopolský chrám Hagiu Sofiu postavili Anthémios z Trallu a Isidor z Milétu. Bola vysvätená v roku 537 a jej 56,2 metrov vysoká kupola sa týčila nad celým mestom. Od tej doby si centrálnu kupolovú konštrukciu brali za vzor všetci osmanskí stavitelia, odvrátili sa tak od tradičného usporiadania stavieb a sústredili sa na efekt vysokého priestoru (HATTSTEIN – DELIUS 2006 : 544).

V staroveku bola táto bazilika najväčším kresťanským chrámom na svete a ešte dnes je na štvrtom mieste za katedrálou sv. Petra v Ríme, dómom v Miláne a katedrálou sv. Pavla v Londýne. Táto bazilika bola vystavaná za vlády cisára Justiniána. Statický experiment s kupolou, ktorá sa vznášala 49 metrov nad zemou a mala priemer 31 metrov, sa však ukázal ako príliš odvážny. Malé zemetrasenia spôsobili, že sa v kupole objavili trhliny a kupola sa 21 rokov po dokončení v roku 558 zrútila. Keďže v tej dobe už boli obaja architekti po smrti, poveril Justinián obnovou kupoly Isidorovho synovca. Ten dal podporné piliére zosilniť, čo zvonku vyvoláva dojem mohutnosti a kupolu posadil ešte o 7 metrov vyššie. V tejto podobe vydržala dodnes a žiadna ďalšia byzantská alebo osmanská kupola už nikdy takej výšky nedosiahla. Dnešné vybavenie chrámu, ktorý bol v roku 1934 zoštátnený a v roku 1935 premenený na múzeum, je dané tým, že 500 rokov slúžil ako mešita. Tri dni po dobytí Konštantínopolu v roku 1453 bol cisársky chrám sultánom prehlásený za mešitu. V apside chrámu stojí mihráb, modlitebný výklenok smerujúci k Mekke. Vpravo od neho je minbar, imámová kazateľnica. Najnápadnejšou súčasťou výzdoby sú v priemere 7,5 metrov veľké drevené štíty, ktoré na tmavom podklade nesú zlatým arabským písmom najsvätejšie islamské mená. Nachádzajú sa tam aj umelecké diela z byzantského obdobia, najmä zbytky preslávenej mozaikovej výzdoby. Najpôsobivejším mozaikovým motívom je obraz zbožného rozjímania s neobyčajne jemným znázornením Krista s Jánom Krstiteľom a Pannou Máriou. V záhradách chrámu Hagia Sofia sú tri mauzóleá, v ktorých našli miesto posledného odpočinku sultáni Mehmet III., Selim II. a Murat II. V 80. rokoch 20. storočia boli v okolí chrámu odkryté zbytky základov predchádzajúcich kostolov z 5. storočia (ZAPTÇIOĞLU – GOTTSCHLICH 2010 : 29-31).

Tradične každá mešita mávala nablízku hamam (kúpele) a Hagia Sofia nebola výnimkou. Elegantná symetrická budova je známa ako Kúpele pani Hürrem. V rokoch 1556 -1557 ich navrhol Sinan. Priamo oproti svojej veľkej mešite ich nechal Süleyman postaviť pod menom svojej ženy Hürrem Sultan, známej ako Roxelana. Kúpele sú jedny

z 32 Sinanových projektov a patria medzi najlepšie. V prevádzke boli do roku 1910 a v posledných rokoch slúžili ako obchod s kobercami. V súčasnosti sú zatvorené pre verejnosť a ministerstvo kultúry a súkromní prevádzkovatelia diskutujú o možnosti znova ich otvoriť ako kúpele (BAINBRIDGE a kol. 2010 : 99).

5. 1. 2 Modrá mešita

Stavba Modrej mešity začala v roku 1609 na príkaz vtedy deväťnásťročného sultána Ahmeta I. Dokončenie tohto majstrovského diela trvalo 7 rokov a staviteľom bol Mehmet Aga. Sú na nej zjavné všetky rysy architektúry mešít, ale je neobyčajná vďaka svojim 6 minaretom – v každom rohu stavby je jeden minaret a dva o niečo nižšie sú na vonkajšom obvode nádvorja. Do nádvorja chrámu je možné sa dostať tromi bránami, ktoré vedú do vonkajšieho stĺporadia granitových stĺpov. Za stĺporadiem, zastrešeným 30 malými kupolami, je v strede nádvorja vybudovaná hexagonálna fontána. Tieto fontány sú charakteristickým architektonickým rysom mešít a slúžili na umývanie veriacich pred vstupom do chrámu. Vo východnej časti nádvorja je budova seminára (medresa). Mešita má sama o sebe vzhľad celého systému kupol – tá najvyššia uprostred je obklopená 4 polovičnými kupolami, za ktorými sú ešte 4 ďalšie menšie kupoly. Celá stavba je podopieraná štyrmi mohutnými stĺpmi v podobe sloních nôh. Okenný výklenok, smerujúci k svätému mestu Mekka, a kazateľnica sú vytesané z bieleho mramoru. Podlaha je pokrytá hrubými, prevažne tmavočervenými kobercami, ale najpôsobivejší je celý komplex modrých nástenných keramických dlaždíc, ktorých bolo použitých cez 20 000.

Celé toto elegantné keramické veľdielo je produktom slávnych dielní Iznik, ktoré sa v 16. storočí tešili neobyčajnému úspechu a ktoré vyvážali tieto keramické dlaždice do celého vtedajšieho islamského sveta. Sultán Ahmet sa údajne pokúsil zaistiť si ten najlepší materiál pre svoju mešitu tým, že dielňam prikázal vyrábať dlaždice len pre jeho vlastné budovy. Súčasťou je aj Múzeum kobercov, kde je umiestnená nádherná zbierka kobercov typu Usak, Bergama a Konya, vytvorených v 16. až 19. storočí (100 najkrajších divov sveta 2006 : 72 a n.).

Z niektorých z 260 okien usporiadaných v piatich radoch – mnohé majú farebné sklá – je vidieť na Marmarské more alebo do krásnej záhrady patriacej mešite. Modrou mešitou vyvrcholila osmanská architektúra a nasledujúcich 300 rokov sa neobjavil žiadny staviteľ porovnateľný so Sinanom. Modrá mešita bola obklopená nadačným komplexom a k nemu patrili teologická vysoká škola, nemocnica, karavanseráj a kuchyňa pre

chudobných. Dodnes sa zachovali len kuchyňa a hrob sultána Ahmeta I. (ZAPTÇIOĞLU – GOTTSCHLICH 2010 : 28 a n.).

5. 1. 3 Hipodrom

Miesto, na ktorom sa konali hry a preteky vozov ťahané koňmi. Aréna bola kedysi viac ako 400 metrov dlhá a skoro 120 metrov široká. V štyridsiatich radoch sedadiel mohlo zasadiť až 100 000 ľudí. Nezachovalo sa takmer nič, okrem stĺpov, ktoré dal Konštantín postaviť uprostred dráhy (ZAPTÇIOĞLU – GOTTSCHLICH 2010 : 31).

Tri monumenty sa tu dajú vidieť aj dnes. Egyptský obelisk z roku 1500 p. n. l. z Luxoru, ktorý do Istanbulu nechal premiestniť cisár Konštantín. Je však poškodený a pôvodne bol trikrát taký veľký. Stojí na podstavci zo 4. storočia, na ktorom je zachytený Theodosius I. s rodinou. Vedľa obelisku sa nachádza Hadí stĺp, pochádzajúci pravdepodobne z roku 479 p. n. l. z Delf. Hlavy hadov zrazil v 18. storočí opitý poľský šľachtic a jedna z nich sa nachádza v Archeologickom múzeu. Ďalší obelisk sa nazýva stĺp Konštantína VII. Porfyrogennéta, podľa cisára, ktorý ho nechal zreštaurovať v 10. storočí. Za jeho schátralosť z časti môžu janičiari, ktorí na neho často šplhali na dôkaz ich udatnosti (SWANOVÁ 2007 : 90).

Zastával aj politickú funkciu. Bolo možné hlásiť sa k zelenému alebo modrému mužstvu, čo sa dalo chápať ako hlásiť sa k prívržencom reforiem alebo ku konzervatívcom. Z rozporov vzniklo ľudové povstanie Niká v roku 532. Cisár Justinián ho dal krvavo potlačiť a povraždených bolo 30 000 ľudí (ZAPTÇIOĞLU – GOTTSCHLICH 2010 : 31).

5. 1. 4 Baziliková cisterna

Baziliková cisterna je rozľahlá podzemná vodná nádrž, ktorá predstavuje najpodivuhodnejšiu turistickú atrakciu v Istanbule. Tento nádherný výtvar byzantského staviteľstva vznikol v roku 532, za vlády Justiniána. Slúžila ako zásobáreň vody pre Veľký palác a okolité budovy. Po dobytí Istanbulu, celých 100 rokov nemali Osmani ani tušenie o tejto cisterne. Znovuobjavenia sa dočkala, keď sa zistilo, že ľudia spúšťali do otvorov v suterénoch svojich domov kýble a vyťahovali ich plné vody, niekedy dokonca s rybami. Strechu cisterny podopiera 336 stĺpov, z ktorých každý prevyšuje 8 metrov. V súčasnosti sú sprístupnené asi dve tretiny celej stavby (SWANOVÁ 2007 : 86).

5. 1. 5 Palác Topkapi

Palác Topkapi dal krátko po dobytí Konštantínopolu postaviť sultán Mehmed II. Viac než 400 rokov bol palác centrom osmanskej svetovej ríše. Prejednávali sa tu ríšske záležitosti a prebýval tu sultán, i jeho háremová rodina. Boli tu vychovávaní odborníci osmanskej byrokracie a ubytované sultánové jednotky, janičiari. Aj keď budovy paláca zaujímajú značnú rozlohu a mohlo tu prebývať viac než 5000 ľudí, nepôsobí mohutne (ZAPTÇIOĞLU – GOTTSCHLICH 2010 : 32 a n.). Obklopuje ho hradba s vežami a bránami, ale samotný palácový komplex je pomerne nízky. Má mnoho roztrúsených pavilónov a rozľahlé záhrady, ktoré odrážajú postavenie prírody v islamskej kultúre. Osmani milovali vyhliadku do bujných záhrad s geometricky usporiadanými kvetinovými a zelenými záhonmi s potôčkmi a fontánami.

Palácové mesto tvorili tri skupiny budov usporiadaných za sebou a prispôbených na rôzne účely. Na prvé nádvorie sa vchádza cez Bab-i Humayun („Panovníková brána“). Nachádza sa tu kostol sv. Irene, ktorý bol používaný ako zbrojnica. Zachoval sa letný pavilón *Çinili Köşk* s rozmermi 28 x 36 metrov a jeho názov („Fajansový pavilón“) je odvodený od bohatej výzdoby. Za predsieňou sa nachádza sála s krížovým pôdorysom a kupolou nad stredom a prechádza do spoločenskej sály s výhľadom do záhrad. Na druhé nádvorie sa vchádza bránou Orta Kapi („Stredná brána“) s cimburím a vežami po stranách. Na východnej strane sa nachádza dlhé krídlo s kuchyňami. Skladovalo sa tu okrem cínového kuchynského riadu a jedálnych súprav aj množstvo čínskeho porcelánu. Na druhej strane nádvorie boli stajne a v rohu nádvorie sa stretávali vezíri pod dohľadom veľkovezíra s vysokými finančnými úradníkmi. V priľahlých kupolových sieňach sídlila najvyššia štátna kancelária, pokladnica a finančná správa. Za bránou tretieho nádvorie je audienčná sieň, postavená Selimom I. Na tróne vykladanom drahokamami prijímal sultán posolstvá zo všetkých kútov ríše. Prinesené dary sa prepravovali do pokladnice v rohu nádvorie, kde sa ukladala aj drahocenná vojnová korisť, oficiálne rúcha a cenné šperky panovníckej rodiny. Palácova škola zaberala celú jednu stranu nádvorie a za ňou v protihľadom rohu sa nachádzajú siene s pamiatkami na proroka Muhammada a pravoverných kalifov.

Súčasťou palácového komplexu sú aj sultánové súkromné komnaty. Po požiaroch v roku 1574 sultán Murad III. úplne prenechal politické záležitosti svojmu veľkovezírovi a ako milovník umenia sa pustil do zveľaďovania háremového komplexu. Spolu so sultánovou matkou a štyrmi hlavnými manželkami tam boli ubytované stovky konkubín

a prinajmenšom rovnaký počet služobných spolu s armádou čiernych eunuchov, ktorí mali za úlohu slúžiť dámam v háreme a dohliadať na ne (HATTSTEIN. – DELIUS 2006 : 562-564). Po vstupe do háremu sa dievčatá učili islam, turecký jazyk a kultúru a tiež nalíčiť sa, obliekať sa, správať sa, tancovať, čítať, písať a vyšívať. V severovýchodnej časti paláca sa nachádza štvrté nádvorie, nazývané aj Tulipánové záhrady. Na konci Tulipánovej záhrady sú tri z najkúzelnějších altánov paláca spojené mramorovým chodníčkom s bazénom. Murad IV. postavil altán Revan v roku 1636, po tom čo od Perzie získal mesto Jerevan, a v roku 1639 postavil na pamiatku svojho víťazstva altán Bagdád. Z terasy vyčnieva zlatá strecha Iftariye Baldachin, najobľúbenejšie miesto v paláci. Postavil ho sultán Ibrahim v roku 1640, aby tu mohol odpočívať počas ramadánu. Na západnom konci terasy je Obriezková miestnosť (Sünnet Odasi), ktorú tiež postavil Ibrahim a bola využívaná na moslimský rituál prijímania chlapcov medzi mužov. Vnútorne steny sú zdobené krásnymi dlaždicovými panelmi (BAINBRIDGE a kol. 2010 : 105-107).

5. 1. 6 Súleymanova mešita

Postavil ju najznámejší architekt osmanskej ríše Koca Mimar Sinan v rokoch 1550-1557 na počesť najznámejšieho sultána, Súleymana I. nazývaného Nádherný. Súleymanova mešita je podľa znalcov považovaná za najvýraznejšiu sakrálnu stavbu v meste. Štyri minarety s desiatimi balkónmi majú pripomínať, že Súleyman bol desiatym sultánom z osmanského rodu a štvrtým padišáhom od dobytia mesta (ZAPTÇIOĞLU – GOTTSCHLICH 2010 : 43).

Sultán osobne vybral miesto na svahu nad Zlatým rohom. Po zdĺhavom plánovaní a urovnaní terénu bol za jeho účasti 13. júna 1550 položený základný kameň. Vhodný dátum odporučil dvorný astrológ. Hlavná kupola ma priemer 26,5 metrov a výšku takmer 48 metrov. Na vrcholoch kupol a minaretov sa nachádzajú pozlátené špice s islamským symbolom polmesiaca. Súčasťou komplexu je mauzóleum Súleymana a jeho manželky Hürrem. Sláve náboženstvu a náboženských vied ako aj posilneniu svetskej vlády slúžilo mnoho madras, odkiaľ boli učenci pozývaní do paláca na dišputácie. Okrem náboženských škôl tu boli aj lekárske a nemocnica s najlepším zariadením svojho druhu v Osmanskej ríši. Pozdĺž užšej strany komplexu sa tiahla kuchyňa pre chudobných a ubytovací hostinec. Služby nadačného komplexu zodpovedali potrebám rýchle rastúcej populácie. Osmanská metropola mala niekoľko sto tisíc obyvateľov a vyrástla v najväčšie mesto v celom Stredomorí. Svoj nadačný komplex mala každá mestská štvrť. Tento mal okolo 800

zamestnancov. Hospodárska sila osmanskej ríše umožnila uskutočniť stavebné projekty doposiaľ nevídaného rozsahu. Stavebný úrad plánoval výstavbu a dohliadal na ňu, zostavoval rozpočty, zaobstarával stavebný materiál a organizoval celý postup. Celý postup stavby je zaznamenaný v účtovných knihách, ktoré dokumentujú každú súčasť práce, vrátane zaobstarania 30 nových koránskych rukopisov k predčítaniu. Najväčšiu časť účtovných kníh zaberajú výkazy o zaobstarávaní materiálu. Používal sa biely porfýr, žula a mramorové stĺpy zo starých byzantských stavieb. Stĺpy sa dokonca dovážali až z rímskych chrámov v Alexandrii (Egypt), a Baalbeku (Libanon) a bέžový vápenec pochádzal prevažne z lomu pri Marmarskom mori. Železo a olovo sa dovážalo hlavne z Balkánu, farebné okenné sklá pravdepodobne z Benátok a keramickú výzdobu dodalo mesto Iznik v severozápadnej Anatólii. V mauzóleách Súleymana a Hürrem pôsobí nádherným dojmom keramická výzdoba s kvetinovými úponkami tiahnucimi sa cez celú plochu (HATTSTEIN – DELIUS 2006 : 552-556).

5. 1. 7 Komplex Sehzade

Mehmed, syn Súleymana a Hürrem vyvolený za následníka trónu, zomrel vo veku 12 rokov na kiahne. Súleyman poveril Sinana vystavať na jeho pamiatku veľký komplex. Stavba trvala štyri roky a dokončená bola v roku 1548. Sehzade Cami („Princova mešita“) zahŕňa okrem mešity s nádvorím tiež mauzóleum, madrasu, základnú školu, nemocnicu a vývarovňu pre chudobných. Vnútri sa nachádzajú dve rovnako veľké štvorcové plochy, modlitebná sieň a nádvorie, prepojené v jeden celok. Kupola meria 19 metrov, čo je polovica dĺžky strany budovy a stavba tak získava dobre vyvážené proporcie. Jednoduchý, nekomplikovaný interiér kontrastuje s elegantným priečelím. Kvalitná výzdoba s rímsami a pozoruhodné minarety zodpovedajú bohato štrukturovanému exteriéru (HATTSTEIN – DELIUS 2006 : 551).

5. 1. 8 Veľký bazár

Veľký bazár je už po storočia centrom Starého mesta. Nachádza sa tu viac ako 4000 obchodov, niekoľko kilometrov uličiek, banky, mešity, reštaurácie či dielne. Nie je to len dokonalý zážitok pre návštevu turistov, ale aj miesto, kde sa denne uzatvárajú obchody medzi miestnymi a organizuje sa dovoz a vývoz. Bedesten (pôvodné jadro bazáru), bolo postavené za Mehmeda Dobyvateľa a ďalej sa rozrastalo na obrovskej ploche. Aby bolo

obchodovanie pohodlnejšie v každom počasí, obchodníci si svoje obchodníky zastrešili a osvetlili a nakoniec bol zavedený aj systém zamykacích brán (BAINBRIDGE a kol. 2010 : 108).

Tieto starobylé nákupné strediská sa rozprestierajú na ploche 32 000 m² a ponúkajú od kobercov, cez šperky a kožené odevy takmer čokoľvek. Trh je organizovaný podľa remesiel, každé remeslo má svoju štvrť. Aj keď sa v súčasnosti predávané predmety väčšinou nevyrábajú na mieste stále sa tu nájdu meditepci a krajčíri. Tradičná štruktúra a sortiment zostali tiež zachované (ZAPTÇIOĞLU – GOTTSCHLICH 2010 : 42).

5. 2 Oblasť Thrákie a Marmarského mora

5. 2. 1 Bursa

Mešitu v Burse, ktorá bola hlavným mestom od roku 1326 založil Murad I. Mala centrálnu kupolovú sieň a horné poschodie slúžilo ako madrasa. Nachádza sa za mestom a patrí k nej koránska škola, vývarovňa pre chudobných, vodná nádrž a mauzóleum, ktoré si Murad I. vybral za miesto posledného odpočinku.

Na okraji Bursy leží ďalší nadačný komplex panovníka Bayezida I., Muradovho syna a nástupcu. Sultánsky titul mu udelili káhirskí kalifovia za vojenskú pomoc proti neveriacim. Na rozdiel od Muradovej mešity z kameňa a tehál, táto mala podobu masívnej kocky z mramorových blokov. Ďalší nadačný komplex v Burse pochádza z dôb Bayezidovho syna, sultána Mehmeda I. Dekorácie a vnútorné vybavenie vychádzajú zo seldžuckých tradícií. Bloky muriva majú bohatú reliéfnu výzdobu, jasne ohraničenú tvarovanými okrajmi. Dekoráciu miestnosti tvoria zeleno a modro glazované šesťhranné dlaždice, podľa ktorých stavba dostala meno „Zelená mešita“ (Yesil Cami). Za Seldžukov sa v Anatólii obvykle používala keramická mozaika, tu sa po prvýkrát uplatnila technika cuerda seca, pri ktorej sa jednotlivé farby glazúry nanášajú súčasne vedľa seba a oddeľujú sa linkami z mastnej hmoty, aby sa pri vypaľovaní nezliali. Remeselní majstri podľa podpisov pochádzali z mesta Tabríz v severozápadnej Perzii a vytvorili tiež keramické obklady mauzólea. Dokončené bolo až po Mehmedovej smrti a dovtedy taký pamätník v Anatólii nebol. Tvorí ho osemboká stavba s kupolou vysokou 27 metrov. Stavebný štýl a keramická výzdoba udali smer ďalším mauzóleám budúcich vládcov (HATTSTEIN – DELIUS 2006 : 545 a n.).

V žiadnom inom tureckom meste nie je viac mešít a hrobiek ako v Burse. V 15. a 16. storočí ťažilo mesto z výhodnej polohy na hodvábnnej ceste. Rimania tu rozvinuli potenciál minerálnych prameňov. Staré kúpele založil Murad I. na konci 14. storočia a renovované boli za vlády Bayezida II. Zachovali sa aj fragmenty pôvodnej budovy, pravdepodobne z doby cisára Justiniána I. a to niekoľko byzantských stĺpov a hlavic v parnej miestnosti v mužskej časti. Nové kúpele majú napriek názvu dlhú minulosť. Prestavať ich dal v roku 1522 Rústem Paša, veľkovezír Süleymana I. Nádherného (SWANOVÁ 2007 : 162-167).

5. 2. 2 Edirne

Sinan, najvýznamnejší architekt doby sa vo svojom pokročilom veku pustil do svojho majstrovského diela pre Selima II., Süleymanovho jediného žijúceho syna a nástupcu. Mešitu dokončil v roku 1574 na parcele s rozmermi 190 x 130 metrov. Kupola je vysoká 42 metrov a k mešite patria štyri štíhle minarety, ktoré svojou výškou necelých 71 metrov prekonávajú všetky ostatné veže, z ktorých sa zvolávalo k islamským modlitbám. Keramická výzdoba je bohatšia než v Süleymanovej mešite. Zatiaľ čo ozdobné texty navrhol preslávený istanbulský kaligraf po dohode so sultánom, kvetinová výzdoba na stenách modlitebnej niky predstavuje jeden z vrcholov iznickej výroby. Istanbulské mešity predstavujú strediská slúžiace verejnosti zo širokého okolia, ale tento komplex obsahuje len madrasu a dom pre predčítačov Koránu. Sinan bol nesmierne pyšný najmä na kupolu (HATTSTEIN – DELIUS 2006 : 558 a n.).

Na severnom okraji Edirne stojí mešita Bayezida II. Modlitebný priestor je tvorený jedným dómom ako v Selimovej mešite a rozľahlý komplex zahŕňa ubytovanie pre pútnikov, pekáreň, vývarovňu a nemocnicu. Mešita a nádvorie sú prístupné verejnosti a posledné dve budovy, západne od mešity boli premenené na Múzeum zdravia. Stredisko sa skladá z desiatok miestnosti a predstavuje medicínske vzdelávanie v osmanskej ríši, dobovými učebňami, knižnicou aj ukážkami lekárskeho vyšetrení. Najzaujímavejšia časť je šesťboká stavba na konci, kde boli dlhodobo hospitalizovaní pacienti. V izbách sú figuríny pacientov s najrôznejšími diagnózami, ktoré sú liečené až prekvapivo modernými metódami napr. ukludňujúcou hudbou, šumením vody z fontány či aromaterapiou.

Pozostatky mestského opevnenia datovaného až do rímskych dôb v Edirne reprezentuje opravená Macedónska veža. Vykopávky z rokov 2002 a 2003 tu odhalili pozostatky mestských múrov, nekropoly a pozostatky byzantského kostola. Menšie nálezy

a artefakty, vrátane náhrobného kameňa s tromi figúrami a anjelom sa nachádzajú v Archeologickom a etnografickom múzeu (BAINBRIDGE a kol. 2010 : 169).

5. 2. 3 Iznik

Mesto sa prvýkrát dostalo na výslnie v roku 325 keď bolo známe ako Nikaia. Konštantín I. Veľký tu zvolal prvý ekumenický koncil kresťanskej cirkvi, kde bolo formulované nikajské vyznanie viery. V roku 1081 si Nikaiu podmanili Seldžukovia a premenovali ju na Iznik. Počas prvej križiackej výpravy, v roku 1097, bola dobytá pre cisára Alexia I. Komnena. Po obsadení Konštantínopola križiakmi sa v roku 1204 stala na 50 rokov hlavným mestom „Nikajského cisárstva“. V roku 1331 bolo mesto pripojené k Osmanskej ríši.

Najvýznamnejšie dedičstvo pochádza zo 16. storočia, keď sa preslávilo najlepšou keramikou, aká bola v osmanskom svete vyrobená. Ranná iznická keramika je charakteristická výraznou modrou a bielou farbou. Vo vzoroch sa skĺbili čínske motívy a arabesky a obľúbené boli ako kvetinové, tak aj zvieracie motívy. Keramické nádoby, taniere a dlaždice sa produkovali od 15. do 17. storočia a poslednou významnou zákazkou bolo 21 043 obkladačiek pre mešitu Sultanahmet (Modrá mešita) v Istanbuli. Na vrchole slávy už bola povestná červená, ktorú možno vidieť na keramickej výzdobe v mešite Rüstema Pašu.

5. 2. 4 Gallipolský poloostrov

Gallipolský poloostrov obmýva zo západu Egejské more a z východu úžina Dardanely. V staroveku sa táto hlboká úžina nazývala Hellespontos. Za I. svetovej vojny sa Gallipolský poloostrov stal dejiskom jednej z najkrvavejších bitiek, kde zahynulo 500 000 spojeneckých (austrálskych, britských, francúzskych, indických a novozélandských) a tureckých vojakov. Nachádzajú sa tu tri múzea a početné pamätníky a cintoríny. V roku 1973 bol vzhľadom na nesmierny historický význam na tomto poloostrove vyhlásený Gallipolský národný historický park. V informačnom stredisku Kabatepe, ktoré je zároveň múzeum, je možné vidieť expozíciu historickej korešpondencie, fotografií a ďalších memorabií súvisiacich s bojmi na tomto poloostrove (SWANOVÁ 2007 : 160 -168).

5.3 Egejské pobrežie

5.3.1 Bergama (Pergamon)

Lokalita Pergamonu bola osídlená už v dobe bronzovej, ale najväčší rozkvet zažila za vlády Alexandra Veľkého a jeho nástupcov, keď sa Pergamon stalo jedným z najbohatších a najmocnejších kráľovstiev v Malej Ázii. Zo štyroch hlavných pergamonských pamiatok sa v centre mesta nachádza len Archeologické múzeum. V tomto múzeu nájdeme okrem zbierky nálezov aj bohatú kolekciu antických mincí (gréckych, rímskych a byzantských). Sochy zo 4. storočia p. n. l. z dielne pergamonskej školy, ktorej príslušníci ako prví upustili od tradičných schém a bohov zobrazovali menej idealizovane, patria k najzaujímavejším exponátom. Nachádza sa tu aj replika slávneho pergamonského Diovoho oltára (originál je vystavený v Berlíne) a etnografická galéria sústreďujúca sa na ľudové remeslá a zvyky z dôb Osmanskej ríše.

Obrovská Červená bazilika postavená v 2. storočí pôvodne predstavovala monumentálny vstup do chrámu egyptských bohov Sarávida, Ísidy a Harpokrata. Budova je natoľko vysoká, že ju kresťania nepremenili na kostol. Jedna z veží slúži ako malá mešita Kurtuluş Camii. Asi 5 km od Červenej baziliky sa vinie cesta na pergamonskú akropolu. Nachádza sa tu knižnica a Trajánov chrám, postavený za vlády Trajána a Hadriána, ktorí v ňom boli uctievaní po Diovom boku. Je to jediná rímska stavba na akropole, ktorej základy slúžili v stredoveku ako nádrž na dažďovú vodu. Monumentálne divadlo má kapacitu 10 000 ľudí a je zabudované do strmého svahu. Staviteľia sa tak rozhodli kvôli nádhernému výhľadu a zachovaniu miesta pre ďalšie stavby. Nad divadlom bol pôvodne umiestnený slávny Diov chrám a pod budovou divadla sa nachádza Dionýzov chrám. Na vrchole pergamonskej akropoly sú pozostatky palácov Attala I. a Eumena II a horná agora.

V Pergamone sa narodil Galénos, ktorý je pokladaný za jedného z najlepších lekárov staroveku, vytvoril základy lekárskej teórie a pôsobil aj ako lekár pergamonských gladiátorov. Bolo tu založené významné lekárske stredisko Asklepeion. Okrem neho tu možno vidieť základy Asklepiovho chrámu, knižnicu a rímske divadlo (BAINBRIDGE a kol. 2010 : 211-214).

5. 3. 2 Izmir

Mesto Izmir sa nachádza na západnom pobreží Turecka pod vrchom Pagos a po Istanbule je druhým najväčším prístavom a tretím najväčším mestom. Toto starobylé mesto sa pôvodne nazývalo Smyrna a v roku 545 p. n. l. bolo zničené Peržanmi. Znovu ho vybudoval Alexander Veľký a stalo sa tak dôležitým pre Rímsku, ako aj neskôr pre Osmanskú ríšu. Od konca 15. storočia sa tu usadili sefardskí Židia, Arméni, Gréci a Levantínci a všetci prispeli ku kultúre mesta. V roku 1922 tam vypukol obrovský požiar, z ktorého sa Izmir dlhý čas spamätával, ale nakoniec sa znova prejavil ako prosperujúce mesto. Je obklopený zvyškami pevnosti Alexandra Veľkého na vrchu Pagos a pod ňou sa nachádza rímska agora.

Najživšou časťou mesta je hlavná bazárová časť Kemeralti. Začína sa na ulici Anafartalar Caddesi a siaha po veľké nábrežné námestie Konak Meydani, kde sa nachádza úžasne zdobená 25 metrov vysoká veža s hodinami, Saat Kulesi, predstavujúca symbol mesta. Pozdĺž pobrežia sa nachádza luxusná listnatá štvrť, Karsiyaka s nádhernými osmanskými panstvami a malými tradičnými stredomorskými domčekmi. Ďalšie významné pamiatky sú v židovskej štvrti Asansör. Nachádza sa tu vonkajší výťah z roku 1907 a deväť synagóg (501 miest, ktoré musíte vidieť 2011 : 184).

5. 3. 3 Efesos (Efez)

Efesos je prastaré mesto, dnes v troskách a nachádza sa neďaleko mestečka Selçuk. Ešte pred príchodom gréckych obchodníkov a osadníkov na iónske pobrežie bola táto lokalita pre Lýdov a Károv posvätným miestom Matky – bohyne Kybély. Miestny Artemidin chrám, ktorý patril k siedmim divom antického sveta bol súčasťou tradície kultu matky. Hérostratos v roku 356 p. n. l. chrám zapálil. Efesos bol aj rodom filozofa Hérakleita a iných významných osobností. Okolo roku 129 sa stal hlavným mestom rímskej provincie Ázie. Archeológovia tu dokázali zrekonštruovať viac chrámov, krásnych ulíc, kúpeľov a obytných domov než kdekoľvek inde v Turecku. Iba prístav zmizol v dôsledku rozširovania súše (Cestami snů 2006 : 342).

Celsovú knižnicu, ktorú v rokoch 114-117 nechal pre svojho otca vybudovať Gaius Julius Aquila, najprv poškodili Gótovia a neskôr v roku 1000 zemetrasenie. Sochy

v nikách v priečelí budovy reprezentujú Sofiu (múdrost'), Arete (cnosť), Ennoiu (intelekt) a Episteme (poznanie) (SWANOVÁ 2007 : 182).

5.3.4 Bodrum

Bodrum preslávilo mauzóleum, nádherná hrobka kárskeho kráľa Mausóla. Rímsky historik, Plinius Starší ho označil za jeden zo siedmich divov sveta. Veľa sa z neho však nezachovalo a na návštevníkov urobí väčší dojem hrad svätého Petra, ktorý sa vypína ako stráž nad dvomi mestskými zálivmi. V roku 485 p. n. l. sa tu narodil grécky historik Herodotos. V medzivojnovom období tu žil spisovateľ Cevat Şakir Kabaağaç, ktorý vo svojej tvorbe zachytil idylické plavby pozdĺž pobrežia Kárie a Lýkie, ktoré bolo vtedy úplne nedotknuté turizmom. Podľa jeho najznámejšej knihy Mavi Yolculuk (Modrá plavba) sa nazývajú všetky výletné plavby pozdĺž tohto pobrežia.

V roku 1437 postavili johaniti z Rhodu, ktorí dobyli Bodrum hrad svätého Petra. Nasledujúce desaťročia ho rozširovali a opevňovali budovaním vodných príkopov, hradiab a cisterien na vodu. V roku 1522 Süleyman Nádherný porazil johanitov z Rhodu a tak boli prinútení hrad opustiť. V roku 1986 bol hrad premenený na Múzeum podmorskej archeológie, ktoré je najvýznamnejšie svojho druhu na svete.

Staroveká Kária rozkladajúca sa okolo dnešného Bodrumu vznikla v 11. storočí. Najslávnejším vládcom a veľkým obdivovateľom gréckej kultúry bol Mausólos, ktorý presťahoval hlavné mesto z Mylasy do Halikarnássu (dnešný Bodrum). Po jeho smrti začala Artemisia, jeho žena s výstavbou monumentálnej hrobky. Mauzóleum bolo z bieleho mramoru, zavŕšené stupňovitou pyramídou a stálo relatívne neporušené takmer 19 storočí až do roku 1522 keď ho zbúrali križiaci a použili ako stavebný materiál. Najkrajšie pozostatky, ktoré boli na mieste objavené, boli v 19. storočí odvezené do Britského múzea v Londýne (BAINBRIDGE a kol. 2010 : 267-269).

5.4 Stredná Anatólia

5.4.1 Ankara

Keď Atatürk v roku 1920 ustanovil dočasnú vládu, Ankara bola mestom s 30 000 obyvateľmi. Po víťazstve vo vojne za nezávislosť ho Atatürk vyhlásil za nové turecké hlavné mesto a pustil sa do jeho budovania. Poloha v strede Turecka bola pre hlavné mesto

vhodnejšia ako poloha Istanbulu. Za 85 rokov sa Ankara premenila na druhé najľudnatejšie mesto Turecka. Nachádzajú sa tu dve najvýznamnejšie pamätihodnosti Turecka, Atatürkovo mauzóleum a Múzeum anatólskych civilizácií.

Múzeum anatólskych civilizácií dokonale zobrazuje pestrú tureckú minulosť. Sú v ňom artefakty zo všetkých významných archeologických nálezísk v Anatólii. Na hlavnom nádvorí s desiatimi kupolami sa nachádzajú reliéfy a sochy, a okolité sály vystavujú zbierky z ranných období anatólskych civilizácií. V podzemných častiach sú klasické grécke a rímske artefakty a výstava o histórii Ankary. Výstavy sú radené chronologicky do špirály.

Anıt Kabir je mauzóleum Mustafa Kemala Atatürka a stojí vysoko nad mestom. Na ceste k nemu sú panely s výkladom a fotografiami z Atatürkovo pohrebu, stavby hrobky a plán miesta. Chodník je lemovaný 24 sochami levov, ktoré boli chetitským symbolom moci na vyjadrenie sily tureckého národa. Múzeum v pravej časti hrobky vystavuje Atatürkove osobné veci, dary od slávnych obdivovateľov, modely jeho rodného domu, školy a tiež veľkú mnohojazyčnú knižnicu zo zväzkami, ktoré napísal. Pri samotnej hrobke sa nachádzajú zlaté nápisy, čo sú citácie z jeho prejavov oslavujúcich desiate výročie republiky v roku 1932. Strop je obložený mramorom a vyzdobený osmanskými mozaikami z 15. a 16. storočia. Obrovský mramorový pamätník padlým je vytesaný z jedného kusu kameňa a váži 40 ton.

Ďalšie zaujímavé múzeá sú Etnografické múzeum, Múzeum vojny za nezávislosť a Múzeum republiky a aj múzeá dopravy (železničné, letecké a parných lokomotív). Symbolom Ankary je Kocatepe Camii, pomerne nová mešita (1967-1987), ktorá je jednou z najväčších na svete. Blízko Augustovho chrámu sa nachádza mešita Hacı Bayram Camii. Hacı Bayram Veli založil okolo roku 1400 dervišký rád a dodnes ho moslimovia uctievaajú. Postavená bola v 15. storočí (BAINBRIDGE a kol. 2010 : 453-460).

5. 4. 2 Konya

V súčasnosti je Konya mesto hospodárskeho rozmachu ale na druhej strane s veľkým historickým významom ako mesto rádu tancujúcich dervišov a seldžuckej kultúry. Čaro mesta spočíva práve v tomto spojení starého a nového. V rokoch 1150 – 1300 bola Konya hlavným mestom seldžuckého sultanátu Rum. Seldžuckí sultáni obdarili Konyu množstvom krásnych stavieb v tureckom štýle, ale s koreňmi v Perzii a byzantskej ríši.

Múzeum Mevlâna, bývalé sídlo tancujúcich dervišov, je hlavným dôvodom prečo navštíviť Konyu. Celaleddin Rumi pochádzal zo seldžuckého sultanátu Rum a patril k najväčším mystickým filozofom. Jeho poézia a náboženské texty patria k najrešpektovanejším a najobľúbenejším dielam v islamskom svete. Neskôr bol známy pod menom Mevlâna (Náš radca). Jeho otec bol významným kazateľom a Rumi sa stal výborným študentom islamskej teológie. Po otcovej smrti sa neskôr v roku 1244 stretol s Mehmetom Şemseddinom Tebrizim, ktorý bol jeden zo súfijských nasledovníkov jeho otca. Tebrizi mal na Rumiho veľký vplyv a dav Rumiho stúpcov, ktorí sa tohto vplyvu na ich učiteľa obávali, v roku 1247 Tebriziho zabil. Po tejto strate sa Rumi stránil sveta, meditoval a napísal svoje najlepšie básnické dielo Mathnawi. Základom jeho učenia je tolerancia. Po Rumiho smrti, jeho syn Sultan Velíd spojil jeho nástupcov do bratstva Mevlevi alebo tancujúci derviši. Dervišské rády využili svoj konzervatívny vplyv na politický, sociálny a ekonomický život a Atatürk v nich videl prekážku rozvoja tureckého národa. V roku 1925 ich zakázal, ale niekoľko rádov prežilo vo forme náboženských spolkov. Pre moslimov je to posvätné miesto. Už z diaľky vidieť vlnitú tyrkysovú kupolu a priamo pod ňou sa nachádza Mevlânova hrobka. Je najväčšia a lemujú ju hrobky jeho syna Sultana Velída a ďalších významných dervišov. Pokrýva ich zamat bohato zdobený zlatom. Mevlânova a Velídova hrobka majú aj veľké turbany čo sú symboly duchovnej moci a počet omotania udáva stupeň duchovného významu. Mešitu a tanečnú sálu pristavali neskôr osmanskí sultáni.

V Konyi sa nachádzajú aj iné múzea, napr. Múzeum rezbárskeho umenia a sochárstva, Múzeum dlaždíc, Múzeum náhrobných kameňov a iné. Najvýznamnejšou náboženskou stavbou po svätyni Mevlâna je seldžucká mešita Alaadin Camii z 13. Storočia, postavená pre sultána z Rumu. Navrhol ju damašský architekt v arabskom štýle (BAINBRIDGE a kol. 2010 :495-499).

5.5 Čiernomorské pobrežie

5.5.1 Safranbolu

V každom tureckom meste sú staré osmanské domy, ale Safranbolu je prakticky celé staré osmanské mesto, ktoré sa dostalo na zoznam svetového dedičstva UNESCO.

V 17. storočí cez Safranbolu prechádzala hlavná osmanská obchodná cesta medzi Gerede a pobrežím Čierneho mora. Mestu to prinieslo nielen postavenie, ale aj peniaze.

Najbohatší obyvatelia mali dva domy. V zime obývali mestské domy v oblasti Çarşı a v teplých mesiacoch sa sťahovali do letných domov na záhradnom predmestí Bağlar. Safranbolu sa delí na tri časti, ale prakticky nedotknutá zostala iba časť Çarşı a tam sa nachádza aj väčšina zaujímavostí.

Najzaujímavejší z troch starých domov prestavaných na múzeum je Kaymakamlar Müze Evi, ktorý má všetky typické znaky osmanských domov. Patril zástupcovi plukovníka a obrazy v ňom ukazujú každodenné výjavy. Vysoký, štíhly Mümtazlar Konağı patril najvyššiemu učencovi Safranbolskej medresy. V Kilecer Evi sú exponáty ako rodinné fotografie, koberce a figuríny v tradičných odevoch. Medzi najslávnejšie historické stavby v Safranbolu patrí Cinci Hami, karavánová stanica zo 17. storočia a İzzet Paşa Camii, jedna z najväčších mešít (BAINBRIDGE a kol. 2010 : 468 - 470).

5. 5. 2 Trabzon

Trabzon od zvyšku Turecka oddeľuje pohorie, čo spôsobilo istú izolovanosť mesta a tým aj silný zmysel pre vlastnú kultúrnu identitu. Vždy bol dôležitým obchodným centrom. Lode sa sem plavili po Čiernom mori a cez priesmyk Zigana viedla cesta do Strednej Ázie. V čase rímskej a byzantskej ríše mesto získalo nezávislosť a dokonca bolo aj centrom vlastnej ríše, ale nakoniec sa dostalo pod osmanskú nadvládu. (501 miest, ktoré musíte vidieť 2011 : 185).

Niekoľko kilometrov od centra sa nachádza zreštaurovaný byzantský kostol a múzeum Aya Sofia z 13. storočia. Táto najpôsobivejšia pamiatka v meste vznikla pôvodne pre komnenovského vládcu. V roku 1577 bol kostol upravený na mešitu a v roku 1957 sa stal múzeom. Vzorované mozaiky sa datujú do byzantských čias a zachovala sa aj pôvodná dlažba z farebného mramoru. Z Trabzonského hradu sa zachoval len malý úsek hradieb, hoci niekedy mal tri samostatné nádvorie, každé s vlastnou mešitou. Jediná, ktorá je tam dodnes je Fatih Camii v prostrednej časti Ortahisar. V Trabzone sa nachádza aj Atatürkova vila, prepychové trojpodlažné sídlo. V roku 1937, rok pred svojou smrťou tu zostavil svoju poslednú vôľu. Dom je typickou ukážkou krymskej architektúry vyššej spoločenskej triedy a pochádza z roku 1903. Túto vilu Atatürkovi darovalo mesto Trabzon a on ju po svojej smrti odkázal sestre Makbule.

V 4. storočí založili na skalnej stene hory, juhovýchodne od Trabzonu dvaja grécki mnísi Barnabáš a Sofronius kláštor Sumelu. Dovedla ich sem ikona „čiernej“ Madony, údajne namalovaná svätým Lukášom. Po ich smrti sa kláštor stal cieľom pútnikov. Bol

skrášlený freskami a niekoľkokrát sa podrobil prestavbe. Trosky, ktoré môžeme vidieť dnes, pochádzajú väčšinou z 19. storočia (SWANOVÁ 2007 : 270 – 272).

ZÁVER

Témou práce bolo opísať kultúrno – historické pamiatky v cestovnom ruchu Turecka. Zaujímavá história, pestrá kultúra aj poloha krajiny na dvoch kontinentoch boli tiež dôvodom výberu tejto témy. Turecko bolo centrom starovekých civilizácií aj viacerých ríš, ktoré mali vplyv na vznik kultúrno – historických pamiatok. Bolo súčasťou Perzskej a neskôr Rímskej ríše, jadrom Byzantskej a od 13. storočia až po založenie republiky centrom Osmanskej ríše. Tieto udalosti výrazne ovplyvnili kultúru Turecka, prispeli k rozmanitosti a vzniku množstva pamiatok, ktoré krajina ponúka.

Prímorská poloha, hotelové komplexy, pláže, prírodné úkazy a exotická kultúra majú vplyv na rozvoj cestovného ruchu. V posledných rokoch krajina zaznamenáva veľký nárast záujmu a každoročne navštívia Turecko milióny turistov z celého sveta. Netreba však zabúdať na kultúrne dedičstvo. Turecko má na zozname UNESCO zapísaných deväť kultúrnych a prírodných atraktivít, ktoré sú v práci spomenuté.

Modrá mešita, Hagia Sofia, Süleymanova mešita ale aj mnoho iných, ktoré v práci uvádzam sú so svojimi minaretmi, medresami a obrovskými komplexmi ozajstné skvosty islamskej architektúry. Lákadlom pre turistov sú aj svetoznáme bazáre a typické turecké kúpele. Starobylé mestá Efez, Pergamon, pozostatky starej Tróje, množstvo chrámov, mauzóleí, hradov, citadiel, starých osmanských domov a múzeí, ktoré nám zobrazujú tureckú históriu a kultúru, to všetko je súčasť Turecka, ktorá má obrovský vplyv pre cestovný ruch.

Preštudovaním mnohých literárnych zdrojov a následne charakterizovaním pojmov týkajúcich sa cestovného ruchu a kultúrnych pamiatok som splnila jeden z cieľov mojej práce. Ďalším cieľom bolo na základe geografických faktov, opísaním najvýznamnejších historických udalostí a skladby obyvateľstva predstaviť Turecko. Hlavným zámerom však bolo podať komplexný obraz o kultúrno - historických pamiatkach tejto atraktívnej krajiny. Na základe stanoveného rozsahu som sa sústredila z môjho pohľadu na tie, ktoré majú najväčší kultúrno – historický význam. Práca by mohla slúžiť ako sprievodca pri plánovaní poznávacieho zájazdu Tureckom. Ako som už uviedla v cieľoch práce, táto bakalárska práca by mala byť východiskom k diplomovej práci, ktorá by okrem teoretickej časti obsahovala brožúru najvýznamnejších kultúrno – historických atraktivít spolu s všeobecnými informáciami dôležitými pri návšteve Turecka, praktickými radami pre turistov a krátkym slovníkom.

LITERATÚRA A PRAMENE

- 100 najkrajších divov sveta*. Bratislava : Svojtka&Co., 2006. 240 s. ISBN 80-89246-06-0.
- 501 miest, ktoré musíte vidieť*. Bratislava : Slovart, 2011. 544 s. ISBN 978-80-556-0290-5.
- BAINBRIDGE, J. a kol. *Turecko*. 2. vyd. Praha : Svojtka&Co., 2010. 748 s. ISBN 978-80-256-0270-6.
- BOROVSKÝ, J. – SMOLKOVÁ, E. – NIŇAJOVÁ, I. *Cestovný ruch : trendy a perspektívy*. Bratislava : Iura Edition, 2008. 280 s. ISBN 978-80-8078-215-3.
- Cestami snů. Putování bez hranic*. Praha : Fortuna Print, 2006. 768 s. ISBN 80-7321-250-1.
- Cestovanie rozširuje obzory* [online]. 2012. [cit. 2012-04-03]. Dostupné na internete: <<http://travel-broadens-sl.blogspot.com/2012/03/ankara-turkey.html>>.
- Deklarácia Národnej rady Slovenskej republiky o ochrane kultúrneho dedičstva* [online]. 2012. [cit. 2012-04-03]. Dostupné na internete: <http://www.culture.gov.sk/kulturnededicstvo/ochrana_pamiatok/vsledky/deklaracia-o-ochrane-pamiatok >.
- DVOŘÁKOVÁ, V. *Kultúrne krásy Slovenska : Svetové kultúrne dedičstvo UNESCO*. Bratislava : DAJAMA, 2009. 128 s. ISBN 978-80-89226-76-4.
- Edirne – Brána Orientu* [online]. 2012. [cit. 2012-04-03]. Dostupné na internete: <<http://turecko.svetadily.cz/clanky/Edirne-Brana-Orientu> >.
- Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska I*. Bratislava : VEDA vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1995. 484 s. ISBN 80-224-0234-6.
- Gezi Yorum* [online]. 2012. [cit. 2012-04-03]. Dostupné na internete: <<http://geziyorumturkiye.blogspot.com/2011/04/anadolu-medeniyetleri-muzesi.html>>.
- GÚČIK, M. *Cestovný ruch pre hotelové a obchodné akadémie*. Bratislava : Media Trade, 2001. 105 s. ISBN 80-08-03071-2.
- GÚČIK, M. a kol. *Výkladový slovník : cestovný ruch, hotelierstvo a pohostinstvo*. Bratislava : Mladé letá, 2006. 216 s. ISBN 80-10-00360-3.
- Hagia Sofia in a blue serenade* [online]. 2012. [cit. 2012-04-03]. Dostupné na internete: <<http://www.treearth.com/gallery/photo1071378.htm> >.
- HATTSTEIN, M. – DELIUS, P. *Islám – Umění a architektura*, Bratislava : Slovart, 2006. 640 s. ISBN 978-80-7209-846-0.

JOHNOVÁ, R. *Marketing kulturního dědictví a umění*. Praha : Grada, 2008. 288 s. ISBN 978-80-247-2724-0.

KESNER, L. *Marketing a management muzeí a památek*. Praha : Grada, 2005. 304 s. ISBN 80-247-1104-4.

Modrá mešita [online]. 2012. [cit. 2012-04-03]. Dostupné na internete:

<http://www.ttstudio.sk/image.php?id_foto=1379&hledej>.

MRUŠKOVIČ, Š. – DARULOVÁ, J. – KOLLÁR, Š. *Múzejníctvo, muzeológia a kultúrne dedičstvo*. Banská Bystrica : UMB v BB, 2005. 254 s. ISBN 80-8083-160-2.

Photo of Ephesus-Celsus Bibliothek [online]. 2012. [cit. 2012-04-03]. Dostupné na internete:

<http://www.free-photos.biz/photographs/architecture/libraries/123938_ephesus-celsus_bibliothek.php>.

Planning a Turkish holiday: Western Anatolia [online]. 2012. [cit. 2012-04-03]. Dostupné na internete:

<<http://forum.kusadasi.biz/threads/planning-a-turkish-holiday-western-anatolia.25949/>>.

Süleymaniye Camii [online]. 2012. [cit. 2012-04-03]. Dostupné na internete:

<<http://tr.visit2istanbul.com/suleymaniye-camii/>>.

SWANOVÁ, S. *Společník cestovatele : Turecko*. 2. vyd. Praha : Ikar, 2007. 408 s. ISBN 978-80-249-0855-7.

The Grand Bazaar [online]. 2012. [cit. 2012-04-03]. Dostupné na internete:

<<http://www.profimedia.sk/fotografie/velky-bazar-istanbul-turecko/0079063885/>>.

Trapezus [online]. 2012. [cit. 2012-04-03]. Dostupné na internete:

<<http://www.livius.org/to-ts/trapezus/trapezus.html>>.

VESELÁ, Z. *Turecká republika*. Praha : Svoboda, 1984. 259 s. 25-039-84.

Všechno o Zemi. 2. vyd. Praha : Reader's Digest Výběr, 2000. 768 s. ISBN 80-86196-17-8.

ZAPTÇIOĞLU, D. – GOTTSCHLICH, J. *Istanbul*. 2. vyd. Praha : Marco Polo, 2010. 138 s. ISBN 978-3-8297-6901-3.

PRÍLOHY